

СЕКЦІЯ 1
МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 35.073.5

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ
В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ**

Богомолова М.Ю., к. пед. н.,
докторант кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет

Стаття розкриває розвиток початкової школи в 20–30-х рр. ХХ ст. в контексті загальних питань освіти в Україні досліджуваного періоду. Особлива увага приділена творенню національної початкової школи, її змісту, формам і методам організації навчально-виховного процесу, її науково-методичного й організаційно-педагогічного забезпечення. Показано, що цей період був різноетапним, на кожному із етапів питання реалізації концепції соціального виховання відповідали тогочасному соціально-політичному, соціокультурному й економічному розвитку України.

Ключові слова: організаційно-педагогічне забезпечення, соціальне виховання, початкова школа, комплексні програми.

В статье раскрывается развитие начальной школы в 20–30-х гг. ХХ в. в контексте общих вопросов образования в Украине исследуемого периода. Особое внимание уделено созданию национальной начальной школы, её содержанию, формам и методам организации учебно-воспитательного процесса, её научно-методическому и организационно-педагогическому обеспечению. Показано, что этот период был разноэтапным, на каждом из этапов вопросы реализации концепции социального воспитания соответствовали социально-политическому, социокультурному и экономическому развитию Украины.

Ключевые слова: организационно-педагогическое обеспечение, социальное воспитание, начальная школа, комплексные программы.

Bohomolova M.Yu. ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF ELEMENTARY EDUCATION IN UKRAINE IN THE 20–30'S OF THE 20TH CENTURY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF SOCIAL UPBRINGING

The article reveals the development of an elementary school in the 20–30's of the 20th century in the context of general education issues in Ukraine during the period under study. Particular attention is paid to the creation of a national elementary school, its content, forms and methods of organizing the educational process, its scientific and methodological and organizational and pedagogical provision. It was shown that this period was multi-stage, at each of these stages, the question of implementing the concept of social education corresponded to the then socio-political, socio-cultural and economic development of Ukraine.

Key words: organizational and pedagogical support, social education, elementary school, complex programs.

Постановка проблеми. Реформування початкової освіти в Україні в умовах сьогодення пов'язане з багатьма процесами: економічними, політичними, соціальними, культурологічними, міжнародними, які визначають зміни у функціонуванні соціальних інституцій, задіяних у реалізації сучасних завдань виховання та навчання дітей і молоді.

Відомо, що успішність реалізації нової освітньої політики кожної країни залежить від багатьох чинників, зокрема, від ефективності роботи кожної ланки системи освіти, їх єдності, наступності та послідовності.

Особлива функція в цьому процесі належить початковій школі. Її модернізація в контексті концепції «Нова українська школа» (2017 р.), Закону України «Про освіту»

(2017 р.) розкриває широкі можливості для отримання дітьми якісної освіти, набуття учнями соціального досвіду, засвоєння школярами духовних надбань українського народу. Новий вектор освітньої політики в Україні спрямований на формування в школярів патріотизму; соціальної активності, відповідальності за розвиток країни, її авторитет і вагомість на міжнародному рівні.

Нова законодавча база розбудови вітчизняної школи свідчить про безповоротність курсу до минулого та широкомасштабні кроки в майбутне.

Зазначене вище спонукає як до сучасних інноваційних змін, так і до конструктивного критичного і творчого осмислення історичної вітчизняної теорії і практики становлення української освітньої системи на



різних етапах її розвитку, зокрема й початкової школи, з якої на державному рівні починається науково-обґрунтований процес розв'язання соціально-педагогічних проблем, які мали свої особливості вирішення в минулому, а саме – у період 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Україні. Цей період позначений пошуками нового змісту освіти, методів, форм, прийомів і засобів початкового навчання.

У своєму науковому пошуці ми виходимо з того, що це період, коли початкова освіта розвивалася в умовах реалізації в Україні особливої системи – системи соціального виховання. У цьому полягає специфічність такого феномена – соціальне виховання розвивалося не як складова частина загального освітньо-виховного процесу, а саме в цій системі – соціального виховання – працювали всі соціальні інституції, всі ланки навчання (всі типи навчально-виховних закладів).

Зазначений період в історії України – період перебудови всього устрою соціально-економічної та політичної життєдіяльності, руйнування наявної педагогічної системи, зміни підходів і форм впливу на дитину. Згадані процеси відповідали тогочасним економічним, політичним, соціальним, культурним, національним умовам життя країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історико-педагогічних досліджень дає підстави стверджувати, що різноманітні аспекти освітніх етапів досліджуваного нами періоду (20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Україні) знайшли відображення в працях вітчизняних вчених через розгляд окремих питань реформування початкової освіти [1; 5; 7; 8]. Загальною тенденцією наукових розвідок є те, що навчально-виховний процес у початковій школі розглядається крізь призму загальних питань наявних у ті часи проблем освітньої політики, українського шкільництва, розбудови національної освіти й української національної школи. Чільне місце в працях посідають питання розкриття діяльності вітчизняних педагогів і громадських діячів, висвітлення їхньої ролі у вітчизняній моделі нової української національної школи, зокрема й початкової. Це праці, присвячені педагогічним персоналіям: Г. Ващенко (Г. Бугайцева, С. Головчук), Б. Грінченку (К. Тимошенко), О. Залужному (Л. Смолінчук), О. Музиченку (Л. Сахненко, Н. Ярмак), С. Русовій (І. Комісар, О. Таран), Я. Чепізі (Л. Ніколенко, О. Щербакова) та ін.

Друга характерна риса цих наукових розвідок – подання історичного аналізу проблеми розвитку загальної освіти, по-

чаткової освіти, особливостей будівництва єдиної трудової школи в період діяльності українських урядів (1917–1920 рр.). (Н. Агафонова, А. Пижик, Н. Ротар та інші).

Розвиток окремих аспектів функціонування початкової школи, початкової освіти обґрунтовано як підсистему національної школи країни в 1917–1933 рр. у працях Л. Потанової (1998 р.), М. Собчинської (1995 р.), Г. Черненко (2005 р.).

Загалом, історіографічний аспект досліджуваної проблеми свідчить про розгляд у наукових розвідках питань становлення початкової ланки освіти крізь призму історичної ретроспективи. У сучасних дослідженнях з історії питання висвітлюються зміст, форми і методи організації навчально-виховного процесу, які, зокрема, сприяли розвитку активності та самостійності учнів, формуванню творчих здібностей (Т. Кравченко, О. Драч).

Отже, питання роботи початкової школи в досліджуваній період розглядаються як в контексті загальних питань освіти, так і власне самої початкової школи в загальному освітньому процесі.

Постановка завдання. Розвиток початкової школи в науковому контексті полісоціального виховання (нормативно-правового регулювання такого феномена, як «соціальне виховання» – М. Б.) вченими не розглядався, що і є предметом нашого наукового пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на обмежений змістовий простір наукової публікації, розглянемо окремі питання окресленої проблеми. Ми у своєму дослідженні виходимо з того, що період, який досліджується, має декілька етапів, які визначалися формуванням нової освітньої політики в Україні, зумовленої як суспільно-політичними, так і педагогічними явищами і процесами, що вплинули на реформування освіти в країні загалом і початкової зокрема. У цей час відбувається створення національної школи; формування власної, особливої, навчально-виховної системи в Україні; проводиться розбудова початкових освітніх закладів; відбувається визначення національного змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу; створюється та втілюється в практику відповідне навчально-методичне забезпечення організації навчання та виховання в початковій школі. На зміну етапу національного розвитку (1920 – 1932 рр.) приходить інший – 1933 р. – спад у розвитку української педагогічної думки, науки, шкільництва. Це етап початку русифікації національної школи, цілеспрямованої роботи державно-партійної системи щодо



нищення особливостей освітньої системи в Україні, зокрема й зведення концепції (феномена «соціального виховання») соціального виховання до концепції комуністичного виховання дітей та молоді в умовах розбудови нового соціалістичного суспільства [4].

Ми у своєму науковому пошуці виходимо з того, що виникнення того чи іншого педагогічного феномена – обґрунтування концепції соціального виховання в 20-х рр. ХХ ст. в Україні і її вплив на становлення системи початкової освіти обумовлено низкою чинників.

Термін «соціальне виховання» як наукове поняття вперше почав розглядатися в педагогіці наприкінці ХІХ ст. [3, с. 847].

Проведена нами генеза становлення такого поняття засвідчила, що ця наукова категорія зазнала певних змістових змін і наповнення, що обумовлювалося суспільно-політичними процесами в країні, розвитком педагогіки, психології, філософії та інших наук.

Аналіз праць теоретиків досліджуваного періоду, фундаторів концепції соціального виховання (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.) дозволяє виокремити різні підходи до розуміння й обґрунтування мети і завдань соціального виховання, і відповідно до них – самої сутності соціального виховання. Зокрема, Г. Гринько (1890–1938 рр.) і О. Попов (1891–1958 рр.) розглядали «соціальне виховання» як таке, що охоплювало всі його складники, тобто було цілісною виховною системою, спрямованою на організацію життя дітей у колективі. Провідними категоріями характеристики соціального виховання були: організація колективного життя, життя в колективі дітей, колективні справи, колектив дітей тощо.

Українські педагоги В. Дурдудківський (1874–1938 рр.) та І. Соколянський (1889–1960 рр.) визначали соціальне виховання крізь такі складники, як громадські форми організації життя дитини, творення суспільної школи, виключаючи із системи соціального виховання виховання дітей в сім'ї, казенні державні школи, індивідуально-приватне навчання. За працями В. Зеньковського (1881–1962 рр.) сутність соціального виховання полягає у формуванні в дітей соціальних навичок, соціальних інститутів, що загалом буде сприяти організації соціального життя. О. Залужний (1886–1941 рр.) розглядав соціальне виховання в контексті розвитку колективу, використання виховних можливостей колективу. Загалом, у теоретичних напрацюваннях вітчизняних вчених із проблем соціального виховання сім'я як соціальний інститут

практично не розглядалася. Водночас концепція соціального виховання розглядалася як шлях політики українізації, шлях творення нової школи – української [6].

Усе зазначене вплинуло на розроблення нормативно-правових основ освітньої політики в Україні, яке знайшло системний виклад у «Декларації про соціальне виховання дітей» (1920 р.). Цим нормативним документом в Україні запроваджувалася система соціального виховання дітей від їхнього народження до 15 років. Її головна мета – охорона дитинства через різні форми організації навчання, виховання, матеріальне та медичне забезпечення [2].

Термін «охорона дитинства» визначався досить широко, означав, що це – освіта, виховання, годування, одягання. Отже, виховання дітей одночасно охоплювало функції держави і сім'ї.

Загалом, у країні досить швидкими темпами здійснювалася робота щодо подальшого нормативно-правового забезпечення реалізації системи соціального виховання через відповідні органи – відділи соціального виховання як на рівні Народного комісаріату освіти, так і на рівні губернських і повітових відділів народної освіти. Розгорнулася широка робота щодо створення установ соцвиху. Для керівних органів і для педагогів-практиків із питань реалізації завдань соціального виховання в 1924 р. було розроблено основну нормативно-правову документацію, яка розміщувалася в спеціальному «Керівництві із соціального виховання». У зазначених документах роз'яснювалася суспільна сутність виховання і подавалася система створення організацій, установ, об'єднань із реалізації завдань соціального виховання. Передусім, необхідно було виконати низку завдань з охорони дитинства; організації дитячого руху; створити дитячі установи для нормальних дітей і дітей із розумово-фізичними вадами, тобто створити необхідні умови для навчання, виховання та забезпечення їхнього повноцінного життя.

Стосовно предмета дослідження нашої статті – початкової освіти, то вона реалізовувалася в різних типах дитячих установ і закладів. Наркомос розробив нормативні положення, щодо всіх підсистем соціального виховання: дитячі садки, початкові школи, школи-семирічки нормального типу, дитячі будинки, в яких спільно навчалися хлопчики і дівчатка віком від 8 до 15 років. Робота цих закладів також була спрямована на реалізацію завдань з охорони дитинства. Початкова школа безпосередньо входила до системи соціального виховання. Її завдання були спрямовані на втілення форм



роботи з охорони дитинства, її соціального захисту, навчання і виховання учнів.

Соціальним вихованням в Україні в досліджуваний період було охоплено все дитяче населення, зокрема й діти, які жили в сім'ях і відвідували звичайні загальноосвітні заклади. Найбільша увага приділялася соціально занедбаним дітям. Семирічна трудова школа була основним типом дитячої установи, в якій навчалися спільно хлопчики й дівчатка від 8 до 15 років, і була провідною ланкою реалізації соціального виховання, в основу роботи якої було покладено соціально-виховні завдання, що визначали характер, зміст, напрями, форми, методи і засоби соціального виховання та зміст, принципи, організаційно-педагогічні основи навчання дітей і молоді.

Проведений нами аналіз архівних матеріалів, хрестоматійних видань, публікацій на сторінках педагогічної преси, дає можливість стверджувати, що до провідних напрямів соціального виховання в загальноосвітніх трудових школах належали: форми роботи із самоорганізації дітей і розвитку дитячого самоврядування, організація колективної дитячої праці, залучення дітей до організованої праці й виробництва дорослих та ін. Такі види діяльності з дітьми сприяли розвитку трудової солідарності, дисципліни, формуванню навичок праці в колективі. Чільне місце в реалізації завдань соціального виховання посідали питання взаємозв'язку школи з навчальним соціальним середовищем, робота спрямовувалася на його педагогізацію.

Загалом, вивчення історико-педагогічних джерел за темою статті засвідчило, що кожен тип навчального закладу, кожна установа й організація мали свою нішу в реалізації завдань соціального виховання, в якій початкова школа була однією з перших ланок – платформою реформування освітньої політики в Україні в 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Варто зазначити, що системна реформа початкової освіти в цей час має декілька етапів і розпочинається в часи національно-визвольних змагань українського народу 1917–1920 рр., коли Генеральний секретаріат країни ухвалив розпорядження щодо підпорядкування всіх церковнопарафіяльних шкіл земським управам. Відбулися зміни в підходах до мови викладання навчальних дисциплін, дозволялося їх викладання в початкових школах українською мовою, починаючи з 1917 р. [1].

За часів керівництва країни урядом на чолі з гетьманом П. Скоропадським наголошувалося на обов'язковому початковому навчанні всіх дітей українською мовою. Пев-

ні кроки в реформуванні початкової школи, освіти в країні були зроблені за часів Директорії – періоду розроблення проекту єдиної школи, в якому чільне місце посідали питання забезпечення школи навчальними планами та програмами. До їх розроблення, реформування початкової школи активно долучилася педагогічна громадськість, що стало предметом обговорення та визначення практичних шляхів реалізації на Всеукраїнських учительських з'їздах, конференціях і нарадах різного рівня.

У нормативних документах початкова школа проголошувалася єдиною для всіх дітей без жодних соціальних, релігійних, етнічних обмежень, охоплювала дітей різного соціального стану. Така нова школа вимагала розроблення нового змісту навчання, укладання відповідних підручників, обґрунтування нового організаційно-педагогічного і науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в ній.

Завдяки наполегливій праці відомих громадських і освітніх діячів (С. Русової, С. Сірополка, О. Музиченка), міністрів освіти 1917–1920 рр. (І. Стешенка, М. Василенка, П. Холодного, І. Огієнка) і наркомів освіти в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. (Г. Гринько, Я. Ряппо (заступник), О. Шумського, М. Скрипника) початкова освіта набула нового змісту, статусу, була реформована і мала свої особливості в процесі реалізації в Україні концепції соціального виховання, яка актуалізувала в цей історичний період перебудову всіх ланок освіти та виховання, зокрема і систему початкової освіти. Усеукраїнська серпнева нарада з питань освіти 1920 р. в кінцевому підсумку пошуків у попередні роки шляхів реформування освіти привела до затвердження нової моделі освіти. За цією моделлю, в Україні головним типом школи стає семирічна школа із двох концентрів – перший (1–4 класи), другий (5–7 класи). За новою концепцією соціального виховання, визнавалося, що в системі початкової освіти має відбутися процес заміни початкової школи дитячими будинками. Проведений аналіз нормативних документів «Про денні дитячі будинки» (8 червня 1920 р.), «Про організацію відкриття дитячих будинків» (10 червня 1920 р.) свідчить, що ці дитячі заклади не дублювали початкову школу, в якій реалізовувалися форми організації навчання, виховання, залучення дітей до трудової діяльності, а реалізовували такі завдання, як організація необхідного для дітей харчування, забезпечення одягом, надання медичної допомоги, підготовки уроків, організації позакласної роботи – організації дозвілля учнів. Отже, у навчальних дитячих будинках поєднували-



ся різні форми забезпечення повноцінного життя, навчання і виховання дітей у відповідно створеному соціальному педагогізованому середовищі.

При дитячих будинках функціонувала відповідна інфраструктура: їдальні, лазні, пральні, медичні пункти, майстерні, бібліотеки тощо. Цим підкреслювалося, що спеціально створене середовище сприяє правильному вихованню дітей, є основою охорони дитинства. У цей період також було введено загальне обов'язкове початкове навчання для всіх дітей шкільного віку, яке визначалося відповідними постановами Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (далі – ВУЦВК) і Ради народних комісарів (далі – РНК) Української Радянської Соціалістичної (далі – УРСР) від 30 липня 1924 р. «Про проведення загального навчання» та постанови Центрального комітету Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків) (далі – ЦК ВКП(б)) від 25 липня 1930 р. «Про загальне обов'язкове початкове навчання в Україні».

Наш науковий пошук над виокремленою проблемою засвідчив, що у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. в Україні концепція соціального виховання на кожному етапі реалізації мала свої особливості: у перші роки розбудови освіти в початковій школі за новими вимогами була системоутворюючою і визначала характер, принципи організації, зміст, форми, методи, прийоми і засоби навчання і виховання дітей. Це була, на той час, цілісна система соціального виховання, яка мала свої завдання, форми, методи і засоби реалізації, функціонувала за відповідним нормативно-правовим забезпеченням.

Пріоритетним напрямом розбудови системи освіти визначався не навчально-виховний процес у школі, а соціальна турбота про дітей, реалізація їхніх прав на освіту, на повноцінне життя. Провідна ідея соціального виховання базувалася на визнанні того, що «дитина – об'єкт піклування, турботи, захисту, опіки». Така постановка питання внесла суттєві зміни в саму мережу дитячих закладів: 1921–1923 рр. в Україні характеризувалися структурними змінами (за типом дитячих освітніх установ) у системі дитячих навчально-виховних закладів: різким збільшенням мережі дитячих будинків для безпритульних, голодуючих дітей, а також залученням до них дітей, які виховувалися в сім'ї. Необхідно наголосити на тому, що в цей історичний період керівні органи освіти применшували та навіть відкидали значення виховного впливу сім'ї, наголошували на пагубному

впливові сім'ї на дітей і закликали створювати умови для перебування дітей не в сім'ї, а в дитячих будинках.

Загалом подальша політична й економічна ситуація в країні, реформування освіти призвели до зменшення кількості початкових шкіл, що не задовольняло потреби суспільства. До того ж статистичні дані досліджуваного періоду щодо функціонування початкових шкіл свідчать про постійне їх кількісне зменшення, а натомість – збільшення дитячих установ і навчальних закладів, які розбудовувалися відповідно до концепції соціального виховання. Мали місце відмінності в організації навчання в сільських і міських початкових школах. Перші, зазвичай, були малокомплектними, тому в таких школах вчитель займався одночасно з декількома групами учнів. Усе це впливало на якість, форми і методи організації навчання. Більша увага вчителями в них приділялася самостійній роботі. Характерною особливістю роботи таких початкових (малокомплектних) шкіл було використання методів і прийомів навчання дітей різновікових груп, зокрема, школярам давалися завдання з роботи над літературним текстом, заучування напам'ять віршів, написання переказів, виконання граматичних вправ, тощо. Учні навчали взаємоперевірці та самоперевірці завдань, школярі старшого віку перевіряли виконання завдань молодшими. Велика увага в початковій школі приділялася проведенню екскурсій, які в цей період розглядалися як форма, так і метод проведення занять; діти постійно залучалися до трудової діяльності через роботу на пришкольному подвір'ї та шкільній ділянці. В організації навчального процесу в початковій школі велика увага приділялася вивченню матеріалу на політичну тематику відповідно до комплексних програм навчання.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, можемо констатувати, що розвиток початкової школи в контексті концепції соціального виховання у визначеному часовому просторі на кожному етапі мав свої особливості, відповідне нормативно-правове регулювання, зміст освіти і був спрямований на розв'язання нагальних питань, що постали перед Україною в той час.

Загалом система соціального виховання обґрунтована, нормативно забезпечена і певною мірою реалізована в 20–30-х рр. ХХ ст. в Україні мала досить великий вплив на освіту, навчання і виховання дітей, знайшла своє продовження в багатьох формах роботи ХХ ст. і сьогодні відроджується в нашій країні.



ЛІТЕРАТУРА:

1. Березівська Л. Реформування шкільної освіти в Україні у XX ст. : [монографія] / Л. Березівська. – К. : А. Богданова, 2008. – 406 с.
2. Декларація Наркомосвіти УРСР про соціальне виховання дітей (1 липня 1920 р.) // Пролет. освіта. – Вінниця. – 1921. – № 1. – С. 2–4.
3. Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України : головний ред. В. Кремень. – К. : Юрінком-Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Нариси історії українського шкільництва. 1905 – 1933 рр. : [навч. посібник] / О. Сухомлин-

ська та ін. ; за ред. О. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996. – 306 с.

5. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем / О. Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 68 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях : у 2-х кн. : [навч. посібник] / за ред. О. Сухомлинської. – Кн. 2. – К. : Либідь, 2005. – 552 с.
7. Штефан Л. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20–90-ті рр. XX ст.) / Л. Штефан. – К. : А.П.Н., 2003. – 422 с.
8. Янченко Т. Педологія в Україні та зарубіжжі : теорія та практика : [монографія] / Т. Янченко. – Чернівці : Десна Поліграф, 2016. – 448 с.

УДК 37.014.2

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНО-ТУРЕЦКИХ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ

Джесим Аксель, докторант кафедры общей педагогики
Азербайджанский педагогический государственный университет

В начале 90-х гг. XX в. Советский Союз оказал решительную поддержку укреплению научно-культурных связей с народом Турции и ускорению процесса интеграции. Сегодня невозможно воспользоваться этой возможностью без вклада тюркских народов в расширяющиеся интеграционные процессы. В расширении этих процессов очень важно установить отношения и в области образования, где национальные и духовные ценности, созданные турецким народом на протяжении тысячелетий, являются фактором прогресса для народов региона и всего мира. Установление сотрудничества в области образования стало возможным после соглашений 1991 г., заключенных между Министерством образования Турции и соответствующими учреждениями Азербайджана.

Ключевые слова: Азербайджан, Турция, научное сотрудничество, обучение.

На початку 90-х рр. XX ст. Радянський Союз надав рішучу підтримку зміцненню науково-культурних зв'язків із народом Туреччини і прискоренню процесу інтеграції. Сьогодні неможливо скористатися такою можливістю без внеску тюркських народів в інтеграційні процеси, що розширюються. У розширенні таких процесів дуже важливо встановити відносини і в галузі освіти, де національні та духовні цінності, створені турецьким народом протягом тисячоліть, є чинником прогресу для народів регіону і всього світу. Встановлення співпраці в галузі освіти стало можливим після угод 1991 р., укладених між Міністерством освіти Туреччини і відповідними установами Азербайджану.

Ключові слова: Азербайджан, Туреччина, наукове співробітництво, навчання.

Jassim Axel. MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN-TURKISH SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL RELATIONS

At the beginning of the 20th century, in the early 1990s, the Soviet Union strongly supported the strengthening of the scientific and cultural ties with the Turkey and accelerating the process of integration. Today, it is impossible to imagine this opportunity without the contribution of the Turkic peoples to the expanding integration process. In the expansion of these processes, it is very important to establish relations in the field of education, where the national and spiritual values created by the Turkish people in the course of thousands of years are a factor of progress for the peoples of the region and the world. The establishment of cooperation in the field of education became possible after the agreements concluded in 1991 between the Ministry of Education of Turkey and the relevant institutions of Azerbaijan.

Key words: Azerbaijan, Turkey, researchers, training.

Актуальность проблемы. Распад Советского Союза в начале 90-х гг. XX в. дал мощный импульс укреплению научных и культурных связей тюркских народов и ускорению интеграционных про-

цессов. Большое значение в расширении этих отношений имеет установление научно-педагогических контактов, равноправие национальных и моральных ценностей, созданных тюркскими народами на про-